

SATUL ȘI DEZVOLTAREA RURALĂ

GHEORGHE IONAȘCU

Satul reprezintă primul tip de așezare umană constituită acolo unde s-a fixat o comunitate umană coerentă și stabilă, realizându-și amenajările și construcțiile necesare pentru a-i înlesni locuirea, habitatul.

Din punctul de vedere al ecologiei, satul reprezintă tipul de așezare umană cel mai organic integrat în mediu natural având de regulă o personalitate proprie, distinctă și deseori o cultură specifică, originală.

În spațiul românesc, satul a cunoscut o mare diversitate de tipuri, reprezentând totodată modele culturale integrate, de mare autenticitate și valoare, cu valențe ce au putut crea și întreține un habitat uman superior. Este cert că satul reprezintă un model cultural autentic, spre deosebire de oraș, care adună deseori un amalgam de obiceiuri și uneori pseudoculturi.

Odată cu dezvoltarea civilizației, asistăm la dezvoltarea așezărilor umane inclusiv a celor rurale, precum și la modernizarea lor.

În ultimele decenii, așezările umane, inclusiv satul, au fost abordate și studiate de diverse discipline. Geografia, prin capitolul ei referitor la populație și așezări umane, studiază, ca știință a naturii și concomitent a societății, peisajul natural și pe cel creat de comunitățile umane în așezări diverse¹. Folosind abordarea sistemică, geografia operează cu conceptul de geosistem, delimitat prin excelență spațial, ca ansamblu teritorial de interacțiune a elementelor geomorfologice, climatice și hidrologice cu lumea vie. Geografia privește teritoriul și așezarea umană de la suportul abiotic spre biocenoză, de la neviu spre viu, în timp ce biologia privește lumea de la viu spre neviu.

De modul de organizare structurală și funcțională a așezărilor rurale ca și urbane se ocupă *urbanismul*; interdependențele rețelei de așezări cu teritoriul sunt studiate de *amenajarea teritoriului*.

Fizionomia structurală a așezărilor rurale se referă atât la forma fizică cât și la forma funcțională determinată de interferența factorilor economici, sociali, politici și culturali. Funcție de relieful și configurația teritoriului există sate risipite sau răsfirate specifice zonelor submontane și colinare ori de podiș, unde ocupația este cultura viței de vie, a pomilor și creșterea animalelor, cu fânețe, vii

¹ Cucu Vasile, *Geografia populației și așezărilor umane*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981.

2. Structuri instituționale naționale cu preocupări în dezvoltarea spațiului rural

De reglementările privind dezvoltarea și modernizarea așezărilor și zonelor rurale, de zonarea funcțional-spațială, echiparea tehnico-edilitară, calitatea construcțiilor, rețeaua de drumuri etc. se ocupă Ministerul Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului. Activitatea directă în teritoriu revine, potrivit principiilor autonomiei locale, Direcțiilor de urbanism, amenajarea teritoriului, construcții și lucrări publice din cadrul Consiliilor județene și Consiliilor locale.

Exploatarea terenurilor agricole și gestiunea produselor alimentare este reglementată de către Ministerul Agriculturii și Alimentației, iar în teritoriu prin organizațiile județene. Este de remarcat că, după revoluție, în cadrul acestui minister s-a organizat și funcționează ca direcție generală Agenția Națională pentru Zona Montană, care a fost una din primele instituții naționale afiliate la Consiliului Europei, România fiind membră a organizației EUROMONTANA prin strădania unui grup de specialiști în frunte cu dr.Radu Rey. Întrucât în zona montană din România majoritatea localităților sunt sate, preocupările Agenției se axează în primul rând pe dezvoltarea acestora, deci a satelor de munte, cu toate activitățile aferente.

Este în curs de pregătire un act normativ privind înființarea unei viitoare Agenții pentru dezvoltare rurală, care însă va avea în vedere numai dezvoltarea agriculturii și a unor sectoare conexe, nu întreaga dezvoltare.

În afara structurilor instituționale *de stat* există și organizații neguvernamentale care se ocupă de antrenarea întreprinzătorilor din zona rurală în desfășurarea și susținerea unor activități, cum ar fi Asociația Națională de Turism Rural și Cultural (ANTREC), recent înființată, care și-a organizat deja filiale în țară și sprijină agențiile particulare de turism rural nou înființate de localnici.

Desigur, nu de structuri instituționale a dus lipsă satul pentru a-și asigura dezvoltarea ci de o politică a liberei inițiative, a economiei de piață și a unor relații democratice. Structurile trebuie să fie suplă, să răspundă unor cerințe reale și să nu se burocratizeze, devenind o frână în dezvoltare și creând blocaje. Tranziția implică destructurări și restructurări, care să înlăture blocajul instituțiilor piramidale.

3. Organizații europene privind dezvoltarea rurală

Una dintre organizațiile de marcă ce se ocupă de dezvoltarea rurală este ECOVAST (Consiliul Europei pentru sate și orașe mici-târguri). Această organizație și-a desfășurat ultima Conferință Europeană în România, la Sinaia, în toamna lui 1993, filiala din România cu cei peste 80 de specialiști membri

fiind una dintre cele mai puternice din Europa. Există bineînțeles o strategie ECOVAST pentru dezvoltare rurală, cu principii, priorități și obiective.

Tot pe lângă Consiliul Europei funcționează și organizația EUROTER care promovează turismul rural, precum și organizația EUROJIT pentru turismul în gospodăria țărănească. Turismul rural cuprinde toate spațiile de cazare și masă, respectiv întreaga rețea de campinguri, micile hanuri și moteluri, inclusiv pensiunile particulare din mediul rural.

Este de remarcat totodată un document fundamental emis de Conferința Mondială pentru Mediu și Dezvoltare, din iunie 1992, de la Rio de Janeiro la care au participat peste 150 de state, la nivel de președinți și prim-miniștri. Acest document denumit *Agenda 21* stabilește premisele și obiectivele dezvoltării omenirii în secolul al XXI-lea, obiective ce trebuie să fie înscrise pe agenda tuturor țărilor lumii. Documentul este structurat pe diverse capitole. Capitolul 7 privește dezvoltarea durabilă a așezărilor umane, inclusiv rurale și cuprinde opt pachete de programe necesare dezvoltării localităților, care ar trebui să fie permanent înscrise pe agenda de lucru a consiliilor locale.

Întrucât, de pildă, în Europa zonele rurale acoperă circa 85% din suprafața continentului, iar peste jumătate din populație locuiește în această zonă, spațiul rural este pe drept cuvânt considerat cel mai important. Zona rurală oferă tuturor surse de existență, materii prime minerale și vegetale. Totodată este un mediu de viață naturală nepoluată cu modele culturale bine structurate.

4. Situația actuală și impactul schimbării

Orașul este mai organizat decât satul. Aici există medic și medicamente, apă la robinet, căldură la calorifer și în general o sumedenie de servicii. Sătenii aspiră după confortul urban. Dovadă—exodul rural din deceniile trecute spre mediul urban, care în parte continuă și astăzi.

De ce nu este organizat satul nostru? Un răspuns categoric este riscant.

“De ce n-ați tras clopotele, când am intrat eu în sat? Întrebă episcopul.

Din mai multe motive, primul fiind acela că nu avem clopote.” Ceva analog poate fi răspunsul la întrebarea noastră.

De ce fug intelectualii din sate? Fiindcă nu se simt bine acolo! Nimănui nu-i place noroiul și lipsa confortului.

Poate avea intelectualul în sat o locuință confortabilă? Da, dacă este harnic și bun gospodar! A locui în sat cu chirie este neonorabil. Chiriașul nici nu poate pune problema organizării satului. Chiar dacă ar fi și primar, este luat în derâdere, pentru că el nu este localnic și oamenii îl privesc cu neîncredere.

În satele noastre există în general electricitate, radio, televizor și chiar cinematograful, dar lipsesc încă destule, începând chiar cu pâinea. Apoi o farmacie, o brutărie, o librărie, un cabinet stomatologic sau o baie comunală. Deși majoritatea intelectualilor și orașenilor provin de la țară, deseori

mentalitatea a rămas că datoria satului e să dea orașului de mâncare și feciori la oaste. Nici astăzi satele nu au program propriu de dezvoltare. Școlile nu au spații suficiente; sunt necesare o policlinică și un minispital dar bani nu se găsesc. Drumurile și podurile se mai strică. Corupția la sate este cu greu eradicată. Cine s-o controleze? Funcționari sunt puțini.

Despre noi, străinii spun uneori: "bună țară-rea tocmeală". Lipsa de organizare, implicare, spirit gospodăresc face ravagii. Sunt atâtea probleme de rezolvat. Cu ce să începi? Evident, cu conducerea! Cu managementul rural. Se spune că oamenii au conducătorii pe care îi merită. Sătenii trebuie să-și cunoască interesele, să-și dorească cu ardoare binele, instalând în fruntea comunei oameni întreprinzători, activi, buni gospodari, harnici și curajoși, care să abordeze frontal problemele satului, care, am văzut, nu sunt puține. Resursele nu vin din cer, ele trebuie depistate și procurate. Ideile apar dar deseori lipsește munca și mai ales ordinea.

Principalele fenomene ale schimbării contemporane în zona europeană rurală, surprinse de documentele ECOVAST, se referă la următoarele:

- depopularea așezărilor rurale din estul Europei și declinul economiei rurale și a serviciilor rurale;
- expansiunea rapidă a orașelor datorată activității industriale (urbanizarea forțată determinată de industrializarea forțată);
- modernizarea agriculturii, reducerea locurilor de muncă și dispariția vieții sălbatice;
- deprecierea terenurilor și a sistemelor acvatică, deteriorarea pădurilor;
- poluarea solului, apelor și aerului;
- impactul turismului în modificarea stilului de viață;
- tendința de centralizare a comerțului și industriei spre centrele de polarizare urbană;
- tendința de centralizare a culturilor, diminuând diversitatea și originalitatea culturilor locale;
- servicii insuficiente și locuire rurală neadecvată;
- degradarea moștenirii culturale și arhitecturale locale și regionale, a monumentelor istorice și de cult;
- reducerea capacității populației rurale de a-și exprima propriile idealuri.

5. Revigorarea ruralului

Pentru revigorarea așezărilor rurale, strategia ECOVAST menționează următoarele principii cheie, care sunt deziderate ale dezvoltării rurale:

- Calitatea vieții rurale să devină durabilă, dar să se modernizeze, promovându-se administrarea responsabilă pe termen lung a resurselor naturale și umane;

- Acțiunea integrată la toate nivelurile pentru revigorarea și modernizarea satelor;
- Implicarea și consultarea populației. Populația știe uneori mai bine decât guvernul;
- Sprijinirea fermierilor, agenții economici rurali ce administrează terenurile;
- Diversificarea formelor de venit prin activități complementare agriculturii (silvice, artizanat, servicii, produse turistice, turism rural etc.);
- Modernizarea interiorului locuinței rurale, dotări de folosință îndelungată și menținerea caracterului zonal, a specificului arhitectural al exterioarelor;
- Dezvoltarea serviciilor rurale (magazine, oficii poștale, bancă, policlinică, spital, școli, transport public).

Vitalitatea ruralului trebuie conservată("veșnicia s-a născut la sat").

Tinerii trebuie instruiți și educați să rămână și să modernizeze satul. Orașul este poluat și confuz. În ultimii ani oamenii părăsesc orașul și vin la țară. Faptul că la sfârșit de săptămână orașenii părăsesc orașul dovedește că el a devenit dăunător. Orașele mari suferă de o criză de model. Satul modernizat devine astfel o alternativă viabilă în perioadă următoare. Până când orașul își va rezolva problemele sale, satul se poate relansa, moderniza și chiar urbaniza, dar într-un mod adecvat, fără a renunța la tradiții, obiceiuri, cultură.

Păstrarea culturilor locale este foarte importantă. Fiecare comunitate rurală are muzica, costumele, obiceiurile, decorațiile specifice, uneori chiar festivaluri specifice, toate izvorâte din nevoia organică a omului de spiritualitate.

Relansarea și dezvoltarea satului românesc presupun în particular rezolvarea următoarelor probleme:

1. Definitivarea cadrului legislativ, care să permită administrațiilor publice locale să-și stabilească și să dispună de propriul buget;

2. Instaurarea definitivă a dreptului de proprietate juridică asupra terenurilor și întocmirea planurilor cadastrale;

3. Evidențierea suprafețelor de teren care reprezintă domeniul public și domeniul privat al satului;

4. Instituirea unor forme de cooperare între domeniul public și domeniul particular;

5. Întocmirea planurilor zonale și intercomunale de amenajare a teritoriului care să asigure coordonarea politicilor consiliilor locale;

6. Întocmirea planurilor de urbanism pentru satele și comunele țării pentru reglementarea amplasării tuturor construcțiilor și amenajărilor și armonizarea politicilor sectoriale de dezvoltare. Prin structura lor, instituită de lege, planurile de amenajare a teritoriului și de urbanism cuprind măsuri concrete de creștere a calității vieții, cum ar fi:

- dezvoltarea activităților economice de bază, principale și tradiționale, precum și a celor complementare, de completare a venitului (turism rural, artizanat etc.);

- reabilitarea căilor de comunicație dintre localități și din interiorul acestora;
- gospodărirea judicioasă a resurselor de apă și organizarea unor sisteme centralizate de alimentare și tratare a apei în localități;
- realizarea rețelelor de canalizare și a stațiilor de epurare necesare pentru deversarea apelor uzate menajere ori industriale;
- colectarea organizată a deșeurilor solide, reciclarea și depozitarea lor în locuri special amenajate;
- realizarea unor dotări social-culturale, a unor unități economice și de servicii.

Desigur, planurile de urbanism nu rezolvă automat problemele dar orientează rezolvarea lor, fiind un instrument important la dispoziția consiliului local în administrarea teritoriului comunei și satelor aparținătoare.

7. Păstrarea etosului și a specificului local și arhitectural tradițional;

8. Revederea organizării administrativ-teritoriale a țării pentru a apropia sediul comunei de sat (sunt numeroase cereri în acest sens) și județul de comună, actuala structură moștenită nefiind una ideală;

9. Crearea unor facilități pentru tineri de instruire și de muncă, pentru ca aceștia să rămână și să modernizeze satul românesc. Acestea ar putea consta și în înlesniri pentru obținerea terenului de casă, a materialelor de construcție, precum și a creditelor;

10. Crearea unei emulații între așezările rurale prin festivaluri și manifestări-concurs pentru cel mai frumos sat, cea mai frumoasă gospodărie, ori pentru cea mai frumoasă casă etc.

6. Gospodăria rurală țărănească de tip integrat

Dispersarea și varietatea gospodăriilor țărănești este naturală, ecologică și strategică. Atracția pentru pământ a țăranului este genetic consolidată și a constituit de-a lungul secolelor șansa perenității noastre statale.

Este evident că celula economică de bază care susține și prin care se dezvoltă satul este gospodăria țărănească integrată.

O problemă importantă de asemeni este dimensiunea optimă a gospodăriilor și a exploatațiilor agricole. Circulă păreri legate de dimensiunea lor optimă care ar putea fi de 10-15 sau chiar 20 de hectare, rareori urcând spre 50 ha. Timpul și experiența condițiilor reale vor determina mărimea optimă.

România are în prezent circa 2,5 milioane gospodării și potrivit evoluției moderne din alte țări ar putea rămâne în viitor cu numai 800 mii. Mijloacele eficiente de agregare a gospodăriilor și terenurile în exploatații agricole performante nu sunt cele impuse de sus ci acelea care se nasc în teren, în sate, funcție de condițiile și premisele reale. Este însă sigur că fără proprietate garantată în agricultură relansarea economică și modernizarea satului este exclusă.

7. Dezvoltarea durabilă a așezărilor rurale

Dezvoltarea durabilă (sustenabilă) asigură cerințele generației actuale și facilitează generațiilor viitoare îndeplinirea propriilor opțiuni.

Conceptul a fost lansat în 1987 în Suedia, la Stockholm, prin *Raportul privind viitorul nostru comun*, susținut de primul-ministru de la acea dată al Suediei, și adoptat de Comisia Economică O.N.U. pentru Europa în mai 1991, la reuniunea de la Bergen (Norvegia). Conceptul a căpătat o consacrare deplină, la Conferința Mondială pentru Mediu și Dezvoltare de la Rio de Janeiro din iunie 1992.

În românește conceptul respectiv a fost exprimat prin cuvântul *durabil*, dar se pare că în lumea academică începe să câștige teren termenul de *sustenabil* – neologism care semnifică ideea de autosusținere a dezvoltării.

Din conținutul *Agendei 21*, lansată de Summit-ul de la Rio din 1992, pentru așezările umane rezultă șapte direcții de acțiune și exigențe pentru asigurarea unei dezvoltării durabile și anume:

1. Asigurarea unui adăpost adecvat, o locuință pentru fiecare;
2. Îmbunătățirea managementului așezărilor umane;
3. Asigurarea unor infrastructuri cu caracter ecologic (construcții din materiale reciclabile, alimentări cu apă, gestiunea deșeurilor etc.);
4. Apărarea împotriva efectelor dezastrelor naturale;
5. Dezvoltarea surselor de energie alternativă și recuperabilă și a sistemelor de transport, inclusiv fără motor;
6. Promovarea activităților unei industrii durabile a construcțiilor;
7. Dezvoltarea resurselor umane pentru toate programele de mai sus.

Din capitolul 6 al *Agendei 21: Sănătatea* sunt de reținut alte câteva recomandări menite să favorizeze dezvoltarea durabilă precum:

- promovarea tehnologiilor de control și de prevenire a poluării;
- limitarea folosirii pesticidelor;
- îmbunătățirea depozitării deșeurilor solide;
- promovarea tehnologiilor curate pentru mediu;
- promovarea programelor de igienă industrială;
- reducerea poluării sonore.

De asemenea, capitolul 9 se referă la protecția atmosferei prin reducerea emisiilor de gaze și păstrarea purității aerului, iar capitolul 18 se referă la protejarea și gospodărirea responsabilă a resurselor de apă.

Dezvoltarea durabilă și modernizarea satului au în vedere în primul rând stabilizarea populației, oprirea depopulării satelor, în special a satelor de munte sau din deltă, dinamica demografică din ultimii ani reclamând măsuri practice în acest sens.

Fuga la oraș a tineretului rural este necesar a fi frânată, fără a-i opri pe tineri în elanul lor firesc spre o viață mai bună. Pentru aceasta trebuie multiplicată posibilitățile de instruire, inclusiv la fața locului, și întreprinse noi activități economice, sociale și de servicii generatoare de locuri de muncă. Creșterea numărului intelectualilor și salariaților instruiți în sate va modifica treptat și mentalitatea populației, creând un climat de competitivitate.

Problemele actuale dificile ale satului, și în general ale zonei rurale, nu trebuie transferate în alte zone ci rezolvate acolo unde apar, prin acțiuni concertate.

Dezvoltarea rurală durabilă presupune și o altă manieră de a înțelege dreptatea. Industrializarea a fost realizată în mare parte pe seama agriculturii. Țăranul nu a fost însă părtaș la beneficiile industriei care își trăgea o bună parte din materiile prime din agricultură. Produsele rurale au fost de regulă subevaluate și de aici a rezultat perpetuarea sărăciei și sărăcirea satului și în general a zonei rurale.

8. Dezvoltarea turismului rural

Turismul în general este o activitate economică și socială complementară, care poate fi o alternativă viabilă pentru dezvoltarea durabilă a așezărilor umane, inclusiv a satelor. Turismul în general și turismul rural în special pot fi o alternativă de stabilizare economică, o șansă pentru România.

În România vechiului regim politica de industrializare forțată, care a condus la rândul ei la un proces de urbanizare forțată, a determinat și tendința de industrializare a turismului, prin concentrare în câteva zone mari unde au fost amplasate majoritatea investițiilor și anume: pe litoralul românesc, pe Valea Prahovei, în Poiana Brașov și în alte câteva stațiuni montane. Cu excepția acțiunilor cooperăției de consum care în deceniile șapte și opt a realizat o rețea de hanuri turistice, moteluri, cabane și campinguri, nu s-a optat pentru valorificarea integrală a potențialului turistic din întregul teritoriu.

Avantajele principale ale turismului sunt legate de alternativa de dezvoltare economică pe care o oferă comunităților umane, de favorizare a diverselor contacte sociale, de cunoaștere a valorilor patrimoniului natural sau creat de om, precum și de crearea și menținerea unor servicii. Turismul potențează dezvoltarea altor activități economice, asigurând obținerea și reinvestirea resurselor financiare.

Turismul rural mai este denumit și turism verde, moale, întrucât nu are un impact puternic asupra mediului. Fiind dispersat în teritoriu, este considerat un turism ecologic. Avantajele turismului rural sunt următoarele:

- reprezintă o alternativă de dezvoltare durabilă a unor zone defavorizate (rurale, montane, deltaice);
- potențează dezvoltarea agriculturii, zootehniei și altor activități, prin reinvestirea veniturilor obținute;
- generează apariția, multiplicarea și diversificarea unor servicii;
- generează creșterea certă a veniturilor;
- necesită investiții relativ mici, doar pentru unele amenajări care să ducă la sporirea confortului interior, întrucât spațiile de cazare există deja în casele țărănești;
- se integrează perfect și organic în peisajul natural, construit și social specific, fără a necesita infrastructuri suplimentare;
- asigură introducerea și menținerea în circuitul public de valori a patrimoniului natural peisagistic și a patrimoniului construit, a monumentelor istorice, de cult și memoriale.

Aceste condiții de desfășurare cât și avantajele dezvoltării turismului rural corespund criteriilor promovate de EUROTER.

9. Concluzii

Restructurarea economică și reforma actuală pe care o parcurgem în România trebuie să aibă în vedere adoptarea unei conduite noi față de rolul și destinul așezărilor rurale și a spațiului rural, conduită ce se cere aliniată concepțiilor europene moderne. Crearea serviciilor necesare, a dotărilor de interes public și a rețelelor tehnico-edilitare în viața satului este echivalentă unei urbanizări moderne și echilibrate a acestuia.

Satul, zona rurală, reprezintă o componentă majoră a teritoriului național. Modificarea structurii de proprietate și consolidarea proprietății funciare va aduce schimbări importante în mentalitatea locuitorilor, crescând simțul de răspundere și gospodăresc. Odată reinstaurată proprietatea, săteanul va deveni mai activ, mai harnic și mai responsabil pentru că va ști pe ce poate conta, ce este al lui.

Reforma presupune destructurări și dezechilibre care ar trebui recunoscute și gestionate ca atare.

Macrostabilizarea este rezultatul aplicării a trei categorii de politici: structurale, de ajustare și de mediu. Pentru întregul proces, esențial este managementul. Reforma și tranziția trebuie conduse și reprezintă un fapt că deseori ducem lipsă de manageri promotori de scenarii originale, inedite și curajoase, care să ne scoată din impas, propulsându-ne pe spirala dezvoltării, inclusiv în zona rurală.

BIBLIOGRAFIE

- Cucu Vasile, *Geografia populației și așezărilor umane*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981.
Legea autorizării construcțiilor. nr.50/1991.